

Bengalce Siyer Yazıcılığının Gelişimi ve İlk Örnekleri

The Development and Early Examples of Bengali Sirah Writing

İsmail Hakkı GÖKSOY

Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İslam Tarihi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi
Prof. Dr., Suleyman Demirel University Faculty of Theology
Islamic History Department
Isparta/Turkey
ismailgoksoy@sdu.edu.tr | orcid.org/0000-0003-2976-0567

Mohammad Abdur ROUF

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi
Suleyman Demirel University Social Sciences Institute
Islamic History and Arts Department Postgraduate Student
Isparta/Turkey
a.raoufdu@gmail.com | orcid.org/0000-0003-2842-7930

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 9 Mayıs / May 2022

Kabul Tarihi | Accepted: 7 Haziran / June 2022

Yayın Tarihi | Published: 30 Haziran / June 2022

Atıf | Cite as: İsmail Hakkı Göksoy, Mohammad Abdur Rouf, "Bengalce Siyer Yazıcılığının Gelişimi ve İlk Örnekleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48 (Haziran 2022/1), 39-62.

İntihal | Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Suleyman Demirel University Faculty of Theology Isparta/Turkey

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduifd>

Mail: ilahiyatdergisi@sdu.edu.tr

Bengalce Siyer Yazıcılığının Gelişimi ve İlk Örnekleri*

Öz

İslam literatürünün ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen siyer kitapları, her toplumda olduğu gibi Bengallilerin de İslam dinini benimsemeleriyle birlikte büyük bir iştiaqla yazılmaya başlanmıştır. Zaman içerisinde Bengallilerin ana dili olan Bengalce’de de birçok siyer kitabı kaleme alınmıştır. Ancak, bölgede ilk zamanlar Farsça ve Urduca gibi dillerin yazı dili olarak kullanılması ve halk arasında sözlü kültürün yaygın olması nedeniyle Bengalce’deki siyer çalışmaları 14. Yüzyıl gibi geç bir dönemde başlamıştır. Dolayısıyla ilk dönemlerde daha çok farklı konulu eserlerin içinde Hz. Peygamber’i öven naatlara ve şiir tarzında yazılan müstakil eserlere rastlanmaktadır. Sonraki dönemlerde yazılan mensur siyer kitapları, Bengalce yazılı dini kültürün gelişmesine önemli katkılar sağlamış ve kitapların muhtevasında yerel kavramların ve unsurların kullanılmasıyla birlikte toplumdaki peygamber tasavvurunu geliştirmiştir. Bu makalede, önce Bengallilerin yaşadığı Bengal bölgesinin coğrafi konumu ve bugünkü Bangladeş ve ardından bölgeye İslamiyet’in girişi hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Bu bağlamda, özellikle ilk dönem Müslüman coğrafyacıların eserlerinde geçen bölge hakkındaki bilgiler ve Çin ve Batı Asya arasındaki uluslararası deniz ticaret güzergâhı üzerinde faaliyet gösteren Müslüman tacirlerin ilk İslâmî devirlerden itibaren Bengal bölgesindeki sahil liman şehirlerine uğramaları ve onların ticarî faaliyetleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Yine, 13. Yüzyılın başlarında Delhi Türk Sultanlığı’na bağlı ünlü Türk kumandanı Muhammed Bahtiyar Halacî’nin Bengal bölgesinin fethini gerçekleştirmesi ve akabinde Bengallilerin önemli bir kısmının çeşitli faktörlerin de etkisiyle zamanla İslamiyet’e girişleri ele alınmıştır. Her ne kadar Bengallilerin İslamiyet’le tanışmaları Müslüman tacirler vasıtasıyla ilk İslami devirlerde olmakla birlikte, yaygın ve esas İslamlaşmaları bölgenin fethinden sonra 13. Yüzyıl başlarından itibaren gerçekleşmiştir. İslam hakimiyeti döneminde her ne kadar ilk zamanlarda Farsça ve Urduca hakim yazılı diller olarak kullanılmakla birlikte yerli halkın İslamlaşmasına paralel olarak Bengalce yazılı literatürün gelişmesi de hız kazanmıştır. Bengal edebiyatının ilk, orta ve modern dönemler olarak gelişimi üzerinde durulduktan sonra, orta döneminde Bengalce siyer eserlerinin ilk örnekleri yazılmaya başlanmıştır. Son olarak makalede Bengalce siyer yazıcılığının bilinen ilk örnekleri inceleme konusu yapılmıştır. Hz. Peygamber’i konu alan veya onu öven ilk eserlerin kısaca müellifleri tanıtılmaya çalışılmış ve eserlerinin başlıca özellikleri ve siyer yazıcılığına katkıları konu edinilmiştir. Bu kapsamda, ilk olarak Hz. Peygamber ile ilgili şiirler yazan Ramai Pandit (13. Yüzyılın sonları), Şah Muhammed Sagir (tah. 1409) ve Alaol (ö.1680) gibi şairler ile Hz. Peygamber’in hayatını veya o dönemden bir olayı kitabında konu edinen müstakil manzum şiir kitapları kaleme alan Şair Zeyneddin (ö.1481), Şah Birid Han (ö.1550) ve Seyyid Sultan (ö.1648) gibi şairler ele alınmıştır. Özellikle Bengalli bu müelliflerin şiirlerinde ve eserlerinde nasıl bir peygamber tasavvuru ortaya konulduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

* Bu makale “*Bengalce Siyer Yazıcılığı ve Hz. Muhammed Tasavvuru*” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Siyer Yazıcılığı, Bengalce, Bengal Literatürü, Bengal, Bangladeş.

The Development and Early Examples of Bengali Sirah Writing

Abstract

As it was the case in every Muslim society, the sirah books as important part of Islamic literature started to be written with great enthusiasm with the adoption of Islam by the Bengalis. Over time, many sirah books have been written in Bengali language, the mother tongue of Bengalis. However, the sirah studies in Bengali started as late as the 14th century, because of the use of Persian and Urdu as written languages in the region and the widespread existence of oral culture among the people. Therefore, in the early periods we can find mostly the poems praising the Prophet Muhammad and the works written in the poetry style. The prose sirah books written in the following periods made important contributions to the development of the Bengali written religious culture. By using local concepts and elements in their contents the prophetic conception has been developed in Bengali society. In this article, firstly brief information has been given about the geographical location of the Bengal region, where the Bengalis live, and today's Bangladesh, and then the entry of Islam into the region. In this context, we provided the information found in the works of early Muslim geographers about the region, then tried to determine the visits of Muslim traders operating on the international maritime trade route between China and West Asia to the coastal port cities in Bengal since early Islamic periods and their commercial activities there. After that, the conquest of the Bengal region by the famous Turkish commander Muhammad Bakhtiyar Halajî of the Delhi Turkish Sultanate at the beginning of the 13th century and gradual conversion of Bengali people to Islam through various factors of influences has been discussed. Although the Bengalis' acquaintance with Islam occurred through Muslim traders in the first Islamic eras, their widespread Islamization took place from the beginning of the 13th century after the region's conquest. Despite the use of Persian and Urdu as the dominant written languages in initial periods of the Muslim rule in the region, the development of Bengali written literature were accelerated in parallel with the Islamization of local people. The Bengali literature was developed as the first, middle and modern periods, and the first examples of Bengali sirah works began to be written in the middle period. Finally, the first known examples of Bengali sirah writing were examined in the article. The first authors, who wrote poems or praised the Prophet Muhammad, main features of their works and their contributions to the sirah writing were discussed. Initially the poets such as Ramai Pandit (late 13th century), Shah Muhammed Sagir (c. 1409) and Alaol (d.1680), and then the authors like Zeyneddin (d.1481), Shah Birid Khan (d.1550) and Sayyid Sultan (d.1648) who wrote separate books on the life and qualifications of Prophet Muhammad or on an event from that period were evaluated. In particular, it was tried to determine what kind of prophetic vision was revealed in the poems and works of these Bengali authors.

Keywords: Sirah Writing, Bengali Language, Bengali Literature, Bengal, Bangladesh.

Giriş

Coğrafi olarak Bengal bölgesi, Güney Asya'da Hint Okyanusu'na bağlı Bengal körfezinin kuzeyinde bulunmakta ve günümüzde Bangladeş ve Hindistan sınırları içinde yer almaktadır. Hindistan'ın kuzeyinde doğup Bengal bölgesinden Hint Okyanusuna dökülen Ganj nehri ile Brahmaputra nehri ve onların kollarının Bengal körfezine dökülürken oluşturduğu geniş ve verimli delta ovası da, bu bölgede bulunmaktadır. Geniş Bengal bölgesinin Hindistan tarafında kalan kısımlarına Batı Bengal denilirken, bugünkü Bangladeş topraklarını meydana getiren kısmına da Doğu Bengal adı verilmektedir.¹

Başta Doğu ve Batı Bengal olmak üzere Bengallilerin yaşadığı yerlerde halkın konuştuğu dil Bengalce olup, bu dil günümüzde Bangladeş'in resmi dilidir. Aynı zamanda Bengalce Hindistan anayasasında tanınan 18 mahalli dilden biridir ve Bengallilerin yaşadığı Hindistan'ın Batı Bengal ve Tripura eyaletleri ile Assam'ın Kachar bölgesinde mahalli seviyede idari dil olarak resmen tanınmaktadır. Günümüzde Bengalce Çince, İngilizce, Hintçe-Urduca, İspanyolca, Arapça ve Portekizce'den sonra dünyada en fazla konuşulan yedinci dil konumundadır.² Hint-Avrupa dillerinin Hint-İran dil grubundan olan Bengalce, diğer Hint kökenli diller gibi Sanskrit alfabesinde yazılmaktadır.³ Bu dili konuşan Bengallilerin toplam nüfusu ise 2022 yılı itibariyle 272 milyon civarında olup, yaklaşık 165 milyonu bugünkü Bangladeş'te yaşamaktadırlar.⁴

Doğu Bengal'i oluşturan Bangladeş'te yaşayan Bengalliler inanç bakımından Müslüman iken, Hindistan'daki Batı Bengal, Tripura ve Assam eyaletlerindeki Bengalliler'in büyük çoğunluğu ise Hindu inancına mensupturlar. Dolayısıyla Bengallilerin yaklaşık % 70'i Müslümandır. Hindistan'ın diğer bölgeleri ile birlikte çeşitli hanedanlıkların yönetimi altında kalan geniş Bengal bölgesinde, miladi 750-1161 yılları arasında Budist Pala İmparatorluğu ve miladi 1070-1223 yılları arasında da Hindu Sena Krallığı hüküm sürmüştür. Gopala adlı Budist bir savaşçı tarafından kurulan Pala İmparatorluğu, hem kuzeye doğru hem de Ganj nehrinin denize döküldüğü Ganj platosuna doğru hakimiyetini genişletmiş ve 9. Yüzyıldan itibaren Batı Bengal bölgesindeki Kataka limanı üzerinden uluslar arası ticarete pay edinmiştir. Samanta Sena tarafından kurulan Sena Krallığı da, daha çok Ganj deltası ve bugünkü Bangladeş toprakları üzerinde hâkimiyet kurmuştur.⁵

Bengal bölgesinin İslamiyet ile ilk teması, uluslar arası deniz ticaret yolu vasıtasıyla gerçekleşmiştir. İlk İslamî devirlerden itibaren Müslüman Arap denizci ve tüccarların Bengal körfezindeki sahil liman şehirlerine uğradıkları ve ticaret yaptıkları bilinmektedir. Nitekim, Süleyman

¹ Azmi Özcan, "Bengal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/436.

² Mohammad Daniul Huq - Pabitra Sarkar, "Bangla Language", *Banglapedia: National Encyclopedia of Bangladesh* (Erişim 2 Nisan 2022).

³ Syed Sajjad Husain, "Bengalce", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/439-440.

⁴ "The most spoken languages 2022", *Statistics and Data* (Erişim 24 Şubat 2022).

⁵ Bu hanedanlar ve Bengal'in İslam öncesi dönemi hakkında geniş bilgi için bkz., Ramesh Chandra Majumdar, *History of Ancient Bengal*, (Calcutta: G. Bharadwaj, 1971), 94-155,219-231.

et-Tacir (9. yüzyıl ortaları), İbn Hurdazbih (ö.912), Mesudî (ö.956) ve İdrisî (ö.1164) gibi bazı Müslüman Arap coğrafyacı ve tarihçiler, eserlerinde Bengal körfezi ve burada yer alan bazı liman şehirleri hakkında bilgi verirler. Bu eserlerde Bengal körfezi “Bahru’l-Harkand” olarak geçer ve bölgedeki krallığın adı da Rahmi veya Rahma adlarıyla zikredilir.

Pala İmparatorluğu döneminde Hint ve Çin ülkelerini deniz yoluyla dolaşan seyyah ve tacir Süleyman et-Tacir *Ahbâru’s-Sîn ve’l-Hind* adlı eserinde Bengal bölgesindeki krallığın adını Rahmi olarak verir. Rahmi kralının batıdaki Balhara ve Jurz (Gucerat) kralları ile sürekli savaşta olduğunu, onların ordusundan daha fazla askerlere sahip bulunduğunu ve ordusunda 10 ile 15 bin civarında çamaşır yıkamak için asker istihdam ettiğini kaydeder. Rahmi’de pamuktan dokunan çok güzel ve ince bir kumaş bulunduğunu ve onun başka yerlerde hiç örneğinin olmadığını vurgular. Kendisi de bu kumaşı gördüğünü belirtir. Ticarî alışverişler, altın ve gümüş paranın yanı sıra deniz kabuğu ile yapılır. Ormanlarında öd ağacı ve benekli gergedanlardan bolca bulunur.⁶ Zikredilen kralın adının esasen Dharmapala olduğu belirtilir.⁷

İslam coğrafyacısı İbni Hurdazbih de *Kitâbü’l-memâlik ve Mesâlik* adlı eserinde Hint krallıklarını sayarken altıncısı olarak Rahmi’den bahseder. Kralın güçlü bir orduya sahip olduğunu ve bu ülkede çok güzel pamuklu bezler dokunduğunu ve ormanlık alanlarda öd ağacının üretildiğini belirtir.⁸ Bir asır sonra Mesudî (ö.956) de, *Mürûcu’z-zehab* adlı eserinde Rahmi’nin hem deniz hem de alt kıta boyunca uzandığını ve bu kelimenin hem kralın adı hem de unvanı olduğunu kaydeder. Süleyman et-Tacir’in verdiği bilgileri aktardıktan sonra Rahmi’de gergedan adlı hayvandan çok bulunduğunu ve onun etini Hintlilerin ve orada bulunan Müslümanların yediklerini zikreder.⁹ Böylece Mesudî, ilk defa Bengal bölgesinde Müslümanların da yaşadığını eserinde kaydetmiştir.

Ayrıca, Doğu Bengal bölgesindeki Samatata denilen yerlere hâkim olan diğer Budist Chandra Krallığı (825-1035) da, uluslar arası ticarete söz sahibidir ve mahalli olarak üretilen dokumaların Müslüman Arap ve Farisi tüccarlar vasıtasıyla uluslar arası pazarlara ihraç edildiği belirtilir.¹⁰ Nitekim, coğrafyacı İdrisî (ö.1165) de *Nüzhetü’l-Müşâtâk* adlı eserinde 12. Yüzyıl ortalarında Semender’den (Samandar) bahseder ve burasını iyi kazançların yapıldığı zengin, ticari ve büyük bir şehir olarak tanımlar. Burası Kanauj’a bağlı bir limandır ve Keşmir ülkesinden gelen bir nehir üzerinde yer alır. Pirinç, çeşitli tahıllar, özellikle mükemmel buğday, buradan elde edilir. Öd ağacı tomrukları, suyu tatlı olan bir nehir vasıtasıyla 15 günlük mesafede olan Karmut (Kamrup) ülkesinden buraya

⁶ Alıntılar için bkz., Henry Miers Elliot - John Dowson (çev. ve ed.), *The History of India as Told by Its Own Historians* (Allahabad: Kitab Mahal, 1964), 1/5; Süleyman et-Tâcir, *Doğunun Kalbine Seyahat: Çin ve Hint Ülkeleri Hatıraları ve İlaveleri* çev: Ramazan Şeşen, (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2012), 25-26. Ramazan Şeşen bu krallığın adını “Deherm” olarak tercüme etmiştir.

⁷ Majumdar, *History of Ancient Bengal*, 116.

⁸ Elliot - Dowson (çev. ve ed.), *The History of India*, 1/13-14.

⁹ Elliot - Dowson (çev. ve ed.), *The History of India*, 1/25; Süleyman et-Tâcir, *Doğunun Kalbine Seyahat*, 91-93.

¹⁰ Richard M. Eaton, *The Rise of Islam and the Bengal Frontier, 1204-1760* (Los Angeles: University of California Press, 1993), 11.

getirilir. Bu ülkeden gelen öd ağacı, süper kalitede ve nefis bir parfüme sahiptir. Bu ağaç Karan dağlarında yetişir.¹¹ İdrisî'nin bahsettiği Semender limanının bugünkü Chittagong sahilinde bir yerde ve muhtemelen Meghna nehrinin ağzındaki günümüz Chandpur limanının yakınında bulunduğu belirtilir.¹²

Müslüman Arapların Bengal bölgesindeki liman şehirleri ile yaptıkları ticari ilişkileri, bölgede bulunan arkeolojik deliller de desteklemektedir. Nitekim, 1930'lu yıllarda yapılan arkeolojik kazılar sırasında Rajshahi'deki Paharpur'da (Bogra) ve Comilla'daki Mainamati'deki kazılarda ilk Abbasi halifeleri tarafından bastırılan sikkeler bulunmuştur. Paharpur'da bulunan madeni para, 788 tarihli olup, 786-809 yılları arasında halifelik yapan meşhur Abbasi halifesi Harun Reşid dönemine aittir. Mainamati'de bulunan para ise, Abbasi Halifesi Muntasir Billah (hük. 861-862) döneminde bastırılmıştır.¹³ Lalmai bölgesinde Abbasi paralarının bulunması, Bengal bölgesindeki krallıkların daha geniş Hint Okyanusu ile dış ticari ilişkiler içinde olduğunu ve bu ticarete Müslüman Arap tacirlerin etkili olduğunu göstermektedir.

Yukarıda Arapça kaynaklarda verilen coğrafi, ticari ve tarihi bilgiler ile bölgede bulunan arkeolojik delillerden hareketle Bengal bölgesinin sahillerinde yaşayan yerli halkın Arap tüccarlar vasıtasıyla İslamiyet ile tanışmalarının 9. Yüzyıla kadar uzandığını ve zamanla sahil liman şehirlerinde küçük Müslüman toplulukların oluştuğu söylenebilir.

Ancak, bölge halkının deniz yoluyla İslamiyet'le tanışmaları daha çok mevzî olmuş ve Bengallilerin topluluklar halinde Müslümanlığı kabul etmeleri ise Delhi Türk Sultanlığı'na bağlı meşhur Türk kumandan Muhammed Bahtiyar Halacî'nin 13. Yüzyıl başında (1203-1204 yıllarında) bölgeyi fethetmesinden sonra gerçekleşmiştir.¹⁴ Bengal bölgesinde Müslüman bir yönetimin kurulması, bölgede İslamiyet'in yayılışını doğal olarak hızlandırmış ve bilhassa bugünkü Bangladeş sınırlarını oluşturan Doğu Bengal bölgesindeki halkın büyük çoğunluğu zamanla din olarak İslamiyet'i benimsemiştir. İslamiyet, Aryan ırkına mensup Hindu Sena Krallığı'nın baskısı altında ezilen, hor ve kirli görülen Budist inanca mensup yerli halk arasında daha fazla rağbet görmüştür.¹⁵ Hatta bölgedeki yerli Budist halk Bengal fatihi Bahtiyar Halacî'yi bir kurtarıcı olarak karşılamıştır.¹⁶

Fetihten sonra kaydedilen en erken İslam dinine geçiş, Bengal'in kuzeyindeki Himalayalar'ın eteklerinde yaşayan yerli Mech kabilesi arasında gerçekleşmiştir. Etkili bir kabile lideri olarak yeni Müslüman olan Ali Mech, Bahtiyar Halacî'nin Tibet seferi sırasında ona rehberlik yapmış ve Tibet

¹¹ Elliot - Dowson (terc. ve ed.), *The History of India*, 1/90.

¹² Yousuf Siddique, "The Diffusion of Islam in Bengal and the Articulation of a New Order", *Journal of the Research Society of Pakistan*, 45/2 (2008), 3.

¹³ Siddique, "The Diffusion of Islam in Bengal", 3-4; Ayrıca bkz., Muhammed Mojlum Khan, *The Muslim Heritage of Bengal* (Leicestershire: Kube Publishing, 2013), 5.

¹⁴ Özcan, "Bengal", 5/436.

¹⁵ Thomas Walker Arnold, *The Preaching of Islam*, 2nd edition, (London: Constable & Company, 1913), 279-280.

¹⁶ Syed Sajjad Husain, "Bengladeş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/445.

bozgunundan sonra askerlerinin güvenli bir şekilde geri dönmelerine yardımcı olmuştur. Kabile nüfusunun büyük bir bölümü zamanla yerleşik tarım hayatına geçerken, aynı zamanda İslamiyet'i din olarak benimsemiştir.¹⁷

Bengal bölgesinde İslamiyet'in yayılışında etkili olan faktörler hakkında bölge üzerine araştırmalar yapan akademisyenler tarafından çeşitli görüşler ve teoriler ileri sürülmüştür. Bengal üzerine araştırmalarıyla tanınan Amerikalı tarihçi Eaton, Hint altkıtasında yaşayan yerli halkın İslamlaşması hakkında ileri sürülen kılıç teorisi, göçmen Müslüman teorisi, siyasi himaye teorisi, Hindu kast sistemi ve sosyal özgürlük teorisi ve sufilerin rolü gibi çeşitli yazarlar tarafından ortaya atılan İslamlaşma teorilerini eleştirir. O, bu teorilerin yerli halkın İslamlaşmasındaki rolünün fazlasıyla abartıldığını kaydeder ve bunların alt kıtanın İslamlaşmasında en temel nedenler olmadığını savunur. Ona göre, İslamiyet Hindu inancı ve kültürünü tam olarak özümsememiş kenar bölgelerde benimsenmiştir. Mesela o, Bengal'deki ilk Müslüman mühtedilerin Brahman inanç ve kültürün çok zayıf olduğu bölgelerde yaşayan Rajbansi, Pod, Chandal, Kuch gibi yerli kabilesel grupların olduğunu vurgular.¹⁸

Ayrıca o, Türkler vasıtasıyla İslamiyet'i benimseyen Bengalli Müslümanların Hanefi mezhebine bağlı olmalarını gerekçe göstererek Şafi mezhebine bağlı denizci Arap tacirlerin bölge halkının İslamlaşmasındaki tesirinin olmadığını ve İslamiyet'in bölgeye deniz yoluyla yayılmadığını savunur. Ona göre, her ne kadar güneydoğu Hint sahilindeki Malabar sahili, Doğu Afrika sahilleri ve Güneydoğu Asya bölgesi Şafii mezhebine mensup denizci Müslüman Arap tacirleri vasıtasıyla İslamiyet'i benimsemelerine rağmen, Bengallilerin Hanefi mezhebine bağlı olmaları sebebiyle onlar kuzeyden kara yoluyla Müslümanlığı almışlardır.¹⁹

Bahtiyar Halacî'nin Bengal'i fethetmesinden sonra bölgede Müslüman toplumun oluşum süreci başlamış ve Müslüman yöneticiler medreseler, camiler ve mescitler kurarak İslam dininin öğrenilmesine ve vecibelerinin yerine getirilmesine, dergâhlar açarak İslamiyet'in yayılmasına imkan sağlamışlardır. Bu dönemde bölgeye gelen Müslüman sufiler ve davetçiler yerli halk arasında dini tebliğ faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bunlar arasında Sühreverdiye tarikatının Bengal'de yayılmasını sağlayan Şeyh Celâleddin Tebrizî (ö.1244?) en önemlisi idi ki, Bengal'de büyük bir itibar kazanmıştır. Kendisine çeşitli kerametler atfedilen bu şeyhin ölümünden sonra Bengal'de türbesi yapılmış ve zengin bir vakıf kurularak desteklenmiştir.²⁰

Diğer meşhur bir sufi de, tahmini olarak 1271-1347 yılları arasında yaşadığı kabul edilen Şah Celal idi ki, o da Aşağı Assam'daki Silhat'a (Sylhet) yerleşmiş ve bu çevredeki halkın İslam'a

¹⁷ Siddique, "The Diffusion of Islam in Bengal", 16-17.

¹⁸ Geniş bilgi için bkz., Eaton, *The Rise of Islam*, 113-118.

¹⁹ Eaton, *The Rise of Islam*, 130.

²⁰ Abdul Karim, *Social History of Muslims in Bengal (Down to AD 1538)* (Dacca: The Asiatic Society of Pakistan, 1959), 21; Arnold, *The Preaching of Islam*, 280.

girişinde önemli rol oynamıştır. Halk arasında büyük bir veli olarak itibar görmüş ve İslamiyet'i yayma çabaları büyük bir başarıyla taçlandırılmıştır.²¹

1345'de Sylhet'i ziyaret eden Kuzey Afrikalı seyyah İbni Battûta (ö.1367), onunla görüşmüş ve çevredeki halkın onun vasıtasıyla Müslüman olduğunu kaydetmiştir. 1345 yılında Chittagong şehrini ziyaret ettikten sonra ününü duyduğu bu Şah Celal ile görüşmek üzere bizzat Sylhet şehrine gitmiş ve onunla dergâhında görüşmüştür. Ancak İbni Battûta, eserinde Şah Celal'in ismini daha önce 13. Yüzyıl başlarında Pandua ve Deotala bölgesinde tebliğ faaliyetinde bulunan Şeyh Celâleddin Tebrizî ile karıştırmış, ondan bu isimle bahsetmiştir. Onun (Şah Celal) çok büyük bir veli olduğunu, dikkat çeken birçok kerametiyle meşhur olduğunu, tüm geceyi ibadetle geçirdiğini, o dağlarda yaşayan insanların onun elinden İslam'ı aldıklarını ve bu sebeple orada bir dergah yaptırarak onların arasında yaşamaya karar verdiğini belirtir.²² Bugün Sylhet'te onun büyük bir türbesi bulunmaktadır. Ayrıca, Sylhet'te ve Doğu Bengal'de İslam dininin yayılmasına önemli katkıları sebebiyle, Sylhet'te onun adına bir üniversite kurulmuş ve Dhaka'daki hava alanına da onun adı verilmiştir.²³

İdari olarak ilk zamanlar Bengal bölgesi, Delhi Türk Sultanlığı'nın bir eyaleti olarak yönetilmiştir. 1340 yılında bu bölgede müstakil Bengal Sultanlığı (1337-1576) kurulmuş ve yaklaşık 200 yıl boyunca Delhi Sultanlığı'ndan ayrı bir devlet olarak bağımsızlığını sürdürmüştür.²⁴ Bengal'in Babürlü İmparatorluğu'na dahil olması ise, 1576 yılında Ekber Şah döneminde gerçekleşmiş ve Babürlülere bağlı bir eyalet olarak idare edilmiştir. Babürlü hâkimiyeti 1757 yılında Bengal Sultanı Sirâcüddevle'nin Plassey Savaşı'nda İngilizlere yenilmesi üzerine bölge tamamen İngiliz sömürge idaresi altına alınmıştır. 20. Yüzyılın başlarında (1905) bu bölge İngiliz politikası çerçevesinde inanç temelli olarak iki bölgeye ayrılmıştır. Hindu nüfusun çoğunlukta yaşadığı yerler Batı Bengal olarak ayrı bir idari yapıya kavuşturulurken, Müslüman nüfusun yaşadığı yerler de Doğu Bengal idari yapısı içinde teşkilatlandırılmıştır. 1947 yılında Hindistan ve Pakistan olarak Hint alt kıtası iki bağımsız devlete bölünürken Hindu inancına mensup Bengallilerin yaşadığı Bengal bölgesinin batı kısımları Hindistan sınırları içinde, doğu kısmı ise Pakistan sınırları içinde Doğu Pakistan adıyla yer almıştır.²⁵

Ancak, birbirinden uzak iki bölgeli Pakistan devleti bağımsızlık sonrasında iç siyasi çekişmeler, ekonomik dengesizlikler, dil ve bölgesel farklılıklar sebebiyle çeşitli sorunlar yaşamıştır. Bengallilerin siyasi liderleri öncülüğünde Batı Pakistan'a karşı ayaklanmaları ve ardından bir özgürlük

²¹ Arnold, *The Preaching of Islam*, 282. Şah Celal'in asıl memleketi hakkında Yemenli, Türkiye'deki Konya'dan veya Orta Asya'daki Türkistan şehrinden geldiği hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. 19 yüzyıla ait bir kitapta onun Yemen asıllı olduğu ileri sürülse de, 1873 tarihinde dergâhının içinde bulunan 1505 tarihli bir kitabede onun nisbesi Kunyayî (Konevî) olarak zikredilmiştir. Ancak Eaton, onun Türkistan şehrinden geldiğini ve Yesevi dergâhı erenlerinden olduğunu belirtir. Geniş bilgi için bkz, Khan, *The Muslim Heritage of Bengal*, 22-27; Eaton, *The Rise of Islam*, 73-75.

²² İbn Battuta, Ebu Abdullah Muhammed et-Tâncî, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, çev. A. Sait Aykut, 7. Baskı, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), 597-599.

²³ Khan, *The Muslim Heritage of Bengal*, 27.

²⁴ Enver Konukçu, "Bengal Sultanlığı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/437-439.

²⁵ Özcan, "Bengal", 5/436-437.

savaşının meydana gelmesiyle birlikte 1971 yılında Doğu Pakistan bölgesi Bangladeş olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Gerek komşu Hindistan'ın gerekse diğer ülkelerin Bengallilerin bu mücadelesine destek vermeleri neticesinde Bangladeş uluslar arası seviyede bağımsız bir devlet olarak tanınmıştır.²⁶

Bengalce Literatürün Gelişimi

Bengalce, Bengallilerin ana dili olup günümüzde Bangladeş ve Hindistan'da yaklaşık 272 milyon civarındaki insanın konuştuğu bir dildir.²⁷ Bu dilin nereden geldiği ve ne zaman doğduğu konusunda Bengal dil bilimciler görüş birliğinde değildirler. Ünlü yazar Dr. Muhammed Şehidullah (Muhammad Shahidullah) (1885-1969) Bengalce'nin Hint- Avrupa dil ailesinden geldiğini ve MÖ 500 yıl öncesinde bile mevcut olduğunu savunurken, diğer bir dil bilimci Dr. Sunitkumar Çattopaddai (Suniti Kumar Chatterjee) (1890-1977) Bengalce'nin bir dil olarak ortaya çıkışını *Magdi Prakito*²⁸ diline dayandırmıştır. Ona göre, Aryan dili *Magdi Prakito* dilinin üzerinden bir evrim geçirerek zaman içinde Budistlerin din dili olarak kullandıkları *Pali* dili oluşmuştur. *Pali* dili de zamanla değişime uğrayarak miladi 10. yüzyılda Bengalce olarak ortaya çıkmıştır. Antik *Pali* dili ile Bengalce, yakın bir ilişkiye sahiptir ve bu dilde yazılan eserler Bengalce'nin de en eski eserleri olup Bengal literatürünün başlangıç noktasıdır.

Bu süreçten itibaren 13. yüzyıla kadar Bengal literatürünün eski dönemi olarak kabul edilir. Bu dönemin başlangıcı kimilerine göre M.S. 600, kimilerine göre ise M.S. 950 yılı civarıdır. Eski dönemden günümüze kadar ulaşan tek yazılı eser *Çarya Pada* (Charya Pada) adlı bir şiir kitabıdır. Bu eser, miladi 9. Yüzyıl öncesinde yaşadığı kabul edilen 23 şairin 47 beyitlik seçme şiirinden meydana gelmekte olup, 1907 yılında Nepal Krallığı'nın kütüphanesinde el yazma halinde bulunmuştur.²⁹ Muhtevası bakımından bu kitapta Budistlerin dini öğütleri, doğa manzaraları ve benzeri konular hakkında şiirleri mevcuttur.³⁰

Miladi 1200-1800 yılları arasındaki dönem ise Bengal literatürünün orta dönemi olarak değerlendirilir. Bundan sonraki süreç ise modern dönem adıyla bilinmektedir.³¹ Budizm, Hinduizm ve ardından İslamlaşma dönemi ile harmanlaşan bu dönem Bengal literatürünün önemli gelişme noktası olarak kabul edilir. Manzum çalışmaların yoğun olduğu bu orta dönemde Bengal edebiyatına Hinduların yanı sıra Müslüman yazarların da katkıları oldukça önemlidir. Hindular genellikle tanrı ve tanrıça kavramları üzerinde eserler yazmaya yoğunlaşırken, Müslüman yazarlar hem dini hem de toplumsal konuları anlatan eserler yazmışlardır. Hatta Hindu tanrıları ile ilgili de eserler kaleme

²⁶ Abdul Momin Chowdhury, "Bangalah", *Banglapedia: National Encyclopedia of Bangladesh* (Erişim 24 Nisan 2022).

²⁷ "The most spoken languages 2022", *Statistics and Data* (Erişim 24 Şubat 2022).

²⁸ Hint alt kıtasını istila edenlerin dili olarak bilinmektedir.

²⁹ Azhar Islam, "*Charyapada*", *Banglapedia: National Encyclopedia of Bangladesh* (Erişim 3 Nisan 2022).

³⁰ Husain, "Bengalce", 5/440.

³¹ Mohammad Daniul Huq - Aminur Rahman, "Bangla Literature", *Banglapedia: National Encyclopedia of Bangladesh* (Erişim 3 Nisan 2022).

almışlardır. Bengalce, bu dönemde Hindu ve Müslüman Bengaliler arasında toplumsal dayanışmayı da sağlamıştır. Dolayısıyla, yıllardır farklı dinlerin mevcut olmasına rağmen, Hindistan’da barışçıl bir hayat anlayışı sürmüştür.³²

Bölgede 18. Yüzyılda İngiliz sömürgeciliğin başlamasıyla birlikte Hindu ve Müslümanlar arasında sosyal ve siyasi farklılıklar gelişerek toplumun her kesiminde belirlemeye başladı. Toplumlar arası hoşnutsuzluk ve birbirine karşı güvensizlikler, en son dini ve mezhebi çatışmalar gibi acı sonuçları da beraberinde getirmiştir. Hatta edebiyat çalışmalarında bile nefret duygusunu açığa vuran yazılar ve tartışmalar sıklıkla görülmeye başlamıştır.³³

Bengal yazarlarından Dr. Dineş Çandra Sen’e (Dinesh Chandra Sen) (1866-1939) göre, orta dönem Bengal literatürünün gelişmesine öncülük edenler, Hindu yazarları değil daha çok Müslüman yazarlarıdır. Çünkü Hindu yazarlar baştan beri Bengalce’yi hep ikinci planda tutmuşlar ve hatta bazıları “Bengalce bir Aryan dili değildir ve hiçbir kutsallığı yoktur” diyerek hor görmüşlerdir. Bilakis onlar, Hinduların kullandığı Sanskritçe’ye önem vermişlerdir.³⁴ Her ne kadar mensur çalışmalar bulunmasa da bu dönem, Bengal literatürünün gelişme dönemi olarak da değerlendirilebilir.

Bu dönemin en önemli sorunu ise orta dönem yazar ve şairlere ait biyografik bilgilerin ihtiyacı karşılayacak seviyede olmamasıdır. Bazen şairlerin ölüm ve vefat tarihi bile bulunmamaktadır. Bazıları ise kendileri hakkında bilgi vermek istememiş ve müstear bir isim kullanarak sadece eseri ile tanınmak istemiştir. Bengal edebiyatının geliştiği orta dönemde hakimiyet sürdüren padişahların çoğu Türk ya da Afgan asıllı idiler ve ağırlıklı olarak kullandıkları resmi dil de Farsça idi. Dolayısıyla Bengalce eserlerin yazımı ve Bengal literatürünün hacmi, diğer dillere göre geri planda kalmıştır. Bazı araştırmacılar ne Hindu ne de Müslüman yazarların Bengalceyi yazı dili olarak kullanmadıklarını ileri sürerek bu dönemi Bengal literatürünün karanlık çağı olarak nitelendirirlerken, bazıları da bu görüşü reddederek Bengal edebiyatının gelişmesinin başladığı bir dönem olarak değerlendirmişlerdir. Çünkü bazı Müslüman hükümdarlar, alimlere Bengalce eser yazmaları için teşvikte bulunmuş ve onlara maddi imkanlar sağlamışlardır. Özellikle Gıyasettin Azam Şah (hük.1393-1411) ve Hüseyin Şah (hük. 1493-1519) dönemleri örnek olarak zikredilebilir.³⁵

³² Dinesh Chandra Sen, *Pracin Bangla Sahithey Muslumander Oboban [Klasik Bengalce Literatürde Müslümanların Katkısı]*, (Dhaka: Porua, 1940), 36.

³³ Mohammad Abdul Mannan, *Amader Jatisottar Bikashdhara [Kimliğimizin Safhaları Üzerinde]* 3. Baskı, (Dhaka: Kamiub Prokashon, 2006), 11-13.

³⁴ Sen, *Pracin Bangla Sahithey Muslumander Oboban*, 11.

³⁵ Huq - Rahman, “Bangla Literature”. Dakka Üniversitesi Bengal Dili profesörü Hümayun Azad (1947-2002) bu görüşü vurgularken, diğer Profesör Vekil Ahmed (1941-) bunu reddetmektedir. Müslümanlar bu dönemde Arapça ve Farsça dillerinde eser yazarken Hindular da ağırlıklı olarak Sanskritçe kullanıyorlardı. Dolayısıyla Bengalce’ye ait olan eserlere pek rastlanmamaktadır.

Bengalce Siyer Yazıcılığın Başlangıcı ve Gelişimi

Bengalce siyer yazıcılığı, ilk defa Bengal literatürünün orta dönemi olan 14. Yüzyılda başlamıştır. Azam Şah (hük.1393-1410) döneminde Şah Muhammed Sagir,³⁶ *Yusuf Züleyha* isimli eserinde Hz. Peygamber ile ilgili şiir yazmıştır. Azam Şah, Müslüman ve Bengal literatürün gelişmesine önemli katkılar sağlarken, Hüseyin Şah genel olarak Bengal literatürün bütünsel tekâmülünde en önemi katkıyı sağlayan padişah unvanını kazanmıştır. Çünkü Müslüman yazarların yanı sıra Hindu yazar ve şairler de onun sarayında özel makamlara getirilmiş ve onlara her türlü maddi imkânlar sunulmuştur. Dolayısıyla onun himayesinde *Mahavarat* tercümesi dahil orta dönemin en önemli eserleri yazılmakla beraber, siyer alanıyla ilgili eserler de kaleme alınmaya başlamıştır.³⁷

Siyer araştırmacısı Dr. Muhammad Mojiruddin Miah'ya göre, 1203 yılında Bengal bölgesinin Muhammed Bahtiyar Halacî (ö.1206) tarafından fethi ile birlikte Bengal dilinin gelişme süreci hızlanmıştır.³⁸ Meşhur Hindu araştırmacı Dineş Çandra Sen, bu konuda Hindu din adamı Brahminlerin değil Müslüman yazarların katkısı olduğunu söylemektedir. Ona göre Brahminler³⁹ Bengalce'yi hep hor görmüşlerdir. Sen, orta dönemin önemli bir şairi ve yazarı olan Abdülhekim'in şiirlerini zikrederek bunlara çok set eleştiriler getirmiştir. Abdülhekim, bu dili sevmeyenler için ülkeden defolup gitsin gibi sert cümleler kullanmıştır. Şairin bu tepkisi Bengalceyi ihmal eden herkese genel anlamda hitap etmektedir. Onun Bengal literatürüne kazandırdığı en önemli siyer kitabı *Nurname* adlı eseridir.⁴⁰

Abdülhekim'in bu kadar sert eleştiri yapmasının sebebi, Hinduların Bengalce yerine Sanskritçe'yi kullanmaları ve Müslüman yazarların Arapça ve Farsça'yı tercih etmelerinden kaynaklanmaktadır. Hatta bu iki grubun Bengalce'de kitap yazmanın yasak olduğunu düşünmelerinden dolayıdır. Orta dönemde Bengalce'ye göre Arapça ve Farsça kelimelerin yaygın kullanılması konusunda Miah şu görüşlerini beyan eder:

“Bu dönemde dilin öz kelimeleri ile birlikte Arapça ve Farsça kelimeler de yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hatta bazı kelimelerin kökeni bile sorulmaya ihtiyaç duyulmamıştır. Sadece Müslüman yazarlar değil Diz Giridhar, Mukundaram Çakrabati, Bipradas Pipilai, Joyanando,

³⁶ Şah Muhammed Sagir, Gauda Sultanı Giyaseddin Azam Şah'ın (hük.1389-1410) saray şairi olarak görev yapmış biri idi ve onun himayesinde Farsça ve Arapça'dan çeşitli kitapları tercüme ederek Bengalce'de şiirler telif etmiştir. M. Masudur Rahman, “Contribution of Bengali Scholars to Sir'ah Literature”, *International Journal of Islamic Thoughts*, 2/5-14 (Dhaka, 2013), 2.

³⁷ Abbas Ali Khan, *Banglar Musalmander İtihas [Bengal Müslümanlarının Tarihi]*, (Dhaka: Bangladesh Islamic Centre, 2011), 19, 99-124. Khan, Hüseyin Şah dönemini çok sayıda Bengalce eserlerin verildiği bir dönem olarak değerlendirmiştir.

³⁸ Muhammad Majiruddin Miah, *Bangla Shahitye Rasul Charit [Bengal Literatürde Hz. Peygamber'in Hayatı]*, Dhaka: Bangla Academy, 1993), I.

³⁹ Hindu toplumunda kast sisteminin en üst sınıfında yer alan kesimdir. Brahmin, Khatrio, Boişso ve Şüdro olarak dört kısma ayrılan Hindu toplumunda dini ritüellerin yerine getirilmesinden Brahminler sorumludur. Dolayısıyla onların sosyal konumu en üsttedir ve diğer alt kastlara karşı söz sahibidirler. Kast sistemi ile ilgili detaylar için bkz. Raj Sekhar Basu, “Caste System“, *Banglapedia: National Encyclopedia of Bangladesh* (Erişim 29 Eylül 2021).

⁴⁰ Sen, *Pracin Bangla Sahithey Muslumander Oboban*, 14.

Varoçandra gibi dönemin meşhur şairleri de şiirlerinde çok sayıda Arapça ve Farsça kökenli kelimeler kullanmıştır. Biyografi çalışmalarında bu oran oldukça fazladır."⁴¹

Bengal Sultanlığı döneminden sonra Bengal bölgesinde Zahiruddin Babür Şah tarafından Hindistan'da kurulan Babürlüler hanedanlığı (1526-1858) ya da diğer adıyla Mugal (Mughal) hâkimiyet dönemi başlamıştır. Bengal literatürünün gelişmesi ile İslami ilimler ve özelde siyer alanındaki çalışmalar, eski hükümdarların döneminde olduğu gibi bu dönemde de aynı hızla devam etmiştir. Babürlüler döneminde devlet adamları Bengalce dilinde eserler yazılmasını ve Bengalce literatür çalışmalarının yapılması için destek ve teşvikler sağlamışlardır. Özellikle Babür Hükümdarlarından Ekber Şah döneminde (hük.1556-1605) saray içinde Bengalce literatür çalışmalarına müsaade edilmiş ve önemli eserler hazırlanmıştır.⁴²

Babürlüler hanedanlığından sonra Hint alt kıtası, İngiliz sömürgeciliğine uğramıştır. İngilizlerin himayesi altında, Ekber Şah döneminden itibaren yaygın olan Hıristiyan misyonerlik faaliyetleri meşruyet kazanarak önemli oranda hız kazanmıştır. Hatta daha ileri gidilip, Hz. Peygamberi kötölemek için hazırlanmış, yanlış bilgilerle dolu siyer eserleri bastırılıp ücretsiz dağıtılmıştır. Alimler bu dönemden önce genel siyer kitapları telif ederken, bu defa Hz. Peygamber'i savunma amaçlı reddiye türü siyer çalışmalarına ağırlık vermeye başlamışlardır. Aynı zamanda Müslümanların, İngilizlere karşı cihat duygusunu canlandırmak amacıyla, meğazi türü siyer yazıcılığı da gelişmiştir. Bu dönemle ilgili bir diğer mühim husus, daha önceden siyer kitaplarına giren yanlış bilgilerin, hurafelerin ve mevzu rivayetlerin ayıklanarak sahih kaynaklara dayanan eserler kaleme alınmasıdır.

Bengal halkı, siyer yazıcılığın başlangıcından itibaren çeşitli türlerde yazılan siyer kitaplarına kavuşmuştur. Hem mensur hem de manzum şiirler tarzında yazılan kitaplar sadece okunmakla kalmayıp her sene Mevlid-i Nebi, dini mahfiller, nât-i şerif meclisleri, tekke ve tasavvuf ayinleri, tarikatların yıllık toplantıları ve vaizlerin çeşitli programlarında uygulamaya konulmuştur. Bazı manzum satırlar beste haline getirilip nât/ilahi türü geliştirilmiş ve bunlar vasıtasıyla dini mahfillerde, halk arasında peygamber hasreti ve sevgisi canlı tutulmaya çalışılmıştır. Bengalce'de yazılan siyer kitaplarını inceleyen Bengalli yazar M. A. Quassem Bhuiya, bu konuyu vurgulayarak bir tasnif ortaya koymaya çalışır. Ele aldığı '*Puthi Sahithey Mohanabi SM*' isimli eserin giriş bölümünde yazar, bu bölgede yaşayan insanların siyere ne kadar ilgi duyduğuna değinmiştir:

"Bangladeş halkının çoğu Hz. Peygamberin izinden gidenlerdir. Dolayısıyla burada yaşayan birçok el yazma eserin yazarları (Puthial), şair, araştırmacı ve diğer yazarlar Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili şiir, nât ve kitap telif etmişlerdir. Bunun yanı sıra İngilizce, Arapça, Farsça ve Urduca literatüründen de çok sayıda siyer kitabı tercüme edilmiştir. Siracum Münire olan Hz. Peygamber'in güneş gibi hayatı, her Bengal yazar tarafından kaleme alınmıştır. Herkes kendi düşünceleriyle Hz.

⁴¹ Miah, *Bangla Shahitye Rasul Charit*, 8-9.

⁴² Rahman, *The Political History of Muslim Bengal*, 15.

*Peygamber'in muazzam hayat tasavvurunu çizmeye çalışmıştır. Ama kimse tam başarılı olduğunu iddia edememiştir.*⁴³

Bhuiya'nın, her Bengal yazarın Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili eser yazmasıyla ilgilendiği gibi bir sonuç çıkarması, belki mübalağalı bir söz olabilir. Ama yazarın asıl amacı, Bengal halkının siyer çalışmasına ne kadar önem verdiğine işaret etmek istemesidir. Bhuiya, çalışmalarını çeşitli kütüphanelerden araştırıp, tasnif etmeye çalışmıştır. Ona göre, bu çalışmalar aşağıdaki gibi kategori edilebilir:

- El yazma (Puthi) literatüründe Hz. Peygamber
- Bengalce şiirlerde Hz. Peygamber
- Bengalce mensur eserlerde Hz. Peygamber
- Tercüme edilen eserlerde Hz. Peygamber
- Diğer dinlerin kitaplarında Hz. Peygamber
- Mevlit literatüründe Hz. Peygamber
- Çocuk literatüründe Hz. Peygamber.⁴⁴

Bhuiya dışında Bengalcide diğer siyer araştırmacıları da benzer tasnifler yapmışlardır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için halen hayatta olan yazar ve araştırmacı Nasir Helal'in yapmış olduğu tasnif örnek olarak verilebilir. Bhuiya, ele almış olduğu çalışmalarında daha çok değerlendirme kısmına ağırlık vermiştir. Helal'in çalışması ise Bhuiya'nın eserinden farklı olarak konuyu daha kapsamlı ele almış ve yorumlara az yer vererek derleme niteliğinde olmuştur. Nasir Helal, siyer çalışmalarını şöyle tasnif etmeye çalışmıştır:

- Orta dönemde Bengal literatüründe yazılan Hz. Peygamber ile ilgili manzum kitaplar
- Mevlid-i Şerif ile ilgili kitaplar
- Bengalce mensur literatüründe siyer kitapları
- Önemli siyer derlemeleri
- Siyer ile ilgili kitaplar üzerine yazılan eserler
- Modern dönem Bengalce manzum siyer kitapları
- Nât ve Resulullah'a armağan edilen şiir kitapları
- Çocuklar için yazılan siyer kitapları
- Tamamlanmamış siyer kitapları
- Siyer araştırmaları yapmak üzere kurulan kurum ve yayınevleri

Bu iki tasnife genel olarak bakıldığında Bhuiya'nın Hz. Peygamber tasavvurunu ön plana koyduğu, Helal'in ise yapılan çalışmalar ve yazılan eserler üzerine vurgu yaptığı gibi bir sonuç çıkarılabilir. Çünkü Helal kitabının girişinde çalışmasının amacını belirlerken şöyle demektedir:

⁴³ M. A. Quassem Bhuiya, *Putisahitey Mahanabi SM* [Bengalce El Yazma Eseri Literatüründe Hz. Peygamber S.a.s.], (Dhaka: Tauhid Prakashani, 1992), 7.

⁴⁴ Bhuiya, *Putisahitey Mahanabi*, 7.

“Bu kitapta, Bengal dilinin manzum ve mensur literatüründe orta dönemden başlayarak günümüze kadar yazılan ve yayınlanan kitaplar ile birlikte, Siret-i Nebi ve 2011 yılı Mevlid-i Nebi günü sayısına kadar yayınlanan kitapların büyük bir kısmı kısaca anlatılmıştır. Bengalce’de yayınlanan bütün siyer kitaplarını burada derlediğimizi iddia edemeyiz ama gayret ettiğimizi söyleyebiliriz.”⁴⁵

Diğer taraftan Bhuiya, Bengalce siyer kitaplarını zikretmeden önce tasnif kısmında Hz. Peygamber tasavvuru üzerinde durmuştur. Bir eseri ele alırken ağırlıklı olarak o eserin Hz. Peygamberi nasıl tasavvur ettiğini incelemeye çalışmıştır. Yani kitabın içeriğini incelerken, tasniften başlayıp Hz. Peygamber tasavvurunu ortaya çıkarmaya gayret etmiştir. Kitabından örnek bir paragraf vererek onun amacını daha açık bir şekilde izah edebiliriz. Bhuiya, *Puthial* dediği el yazma eserlerin yazarlarını hem kaynak bakımından hem de doğru tasavvur etmeleri açısından Hz. Peygamber’e ne kadar yaklaştığını eleştirerek şunları söylemektedir:

“Hz. Peygamber, ‘Kisâsul-Enbiya’ gibi puthilerde (Bengalce özel el yazma eserleri), diğer peygamberler ile birlikte zikredildiği kadar, fetih türü şiirlerde ve diğer puthilerinde de zikredilmiştir. ‘Nabibanşa’, ‘Resul Vijaya’ vb. manzum eserlerde takip edilen metot ve sıralama, Hindu şairlerin ele aldıkları ‘Srikrisna vijaya’ ve Haribanşa’ kitaplarındakine benzemektedir. Burada şairler, tarihi kaynaklara uygun bir şekilde olmadan, kör sevgi ve duyguyu tercih etmiştir. Gerçek olmayan, tahayyül edilen ürünler kullanılmıştır. Çoğu yerde coğrafi ve tarihi değerler muhafaza edilmemiştir. Neticede okurlar Hz. Peygamber’in muhteşem hayatının bütünlüğüne ve güzelliğine dair hatasız bilgilere ulaşamamaktadır...”⁴⁶

Diğer bir siyer araştırmacısı ise Dr. Muhammad Mojiruddin Miah’tır. O, Bengalce literatürde siyer ile ilgili çok sayıda kitabın olduğunu, fakat araştırma nitelikli kitapların yeterince bulunmamasından dolayı böyle bir kitabı yazma ihtiyacı duyduğunu belirtir. Kitabını *Bengalce Literatüründe Hz. Peygamber’in Hayatı* anlamına gelen *Bangla Shahitye Rasul Charit* isimiyle yazmıştır. Miah’ın yazdığı kitabın amacı, Hz. Peygamberin hayatını ele almak veya bir dini literatürü ortaya koymak değildir. Aksine 1295-1980 yılları arasında yazılan siyer kitaplarını incelemektir.⁴⁷ Yazarın amacını daha net bir şekilde ifade etmek için şöyle bir tespit yerinde olur: Hindu bir yazarın, Hindu tanrısı olarak bilinen *Sri Çoitonno* tasavvuru hakkındaki eserini Bengalce literatüründe görünce, yazar da Hz. Peygamberle ilgili araştırma nitelikli bir kitap yazmayı düşünmüştür.⁴⁸ Çünkü bu alanda araştırma yapacak birine rehberlik edecek bir kitap yoktur. Dolayısıyla yazar dönemsel olarak, *Remai*

⁴⁵ Nasir Helal, *Bangla Vasay Muhammod sm Chorito* [Bengalcede Hz. Muhammed’in Hayatı], (Dhaka: Suhrid Prokashon, 2013), 17.

⁴⁶ Bhuiya, *Putisahitey Mahanabi*, 31.

⁴⁷ Miah, *Bangla Shahitye Rasul Charit*, VII.

⁴⁸ Miah, *Bangla Shahitye Rasul Charit*, VIII-IX.

Pandit'in *Rusma* kitabı ile başlayan orta dönem (1295-1795) ve *Muhammeder Biboron* kitabıyla başlayan modern dönem (1802-1980) şekilde bu iki bölümden müteşekkil kitabını tamamlamıştır.⁴⁹

Ona göre orta dönem biyografi çalışmalarında genel tasavvur,

1. İnsanı Tanrıça seviyesine ulaştırma
2. Olağanüstü olaylar atfetme
3. Şahsi, öz sevgisini katarak, kendisine göre bir tasavvur geliştirme şeklinde idi.

Hindu şairlerin yanında Müslüman şairlerde de, bu hususlar görülmektedir. Modern dönemde ise biyografi tarzı, tarih merkezli mensur çalışma ve mevlid-i nebi gibi üç türlü çalışma çeşidi ön planda tutulmaya çalışılmıştır.⁵⁰

Bengalce Siyer Yazıcılığında İlk Örnekler

Bengalce literatürde siyer yazıcılığının ilk örnekleri, daha çok manzum şiirler tarzındadır. Bengalce siyer yazıcılığının başlangıcında Ramai Pandit (13. Yüzyılın sonları), Şah Muhammed Sagir (tah. 1409) ve Alaol (ö.1680) gibi şairler Hz. Peygamber ile ilgili şiirler yazarlarken, Şair Zeyneddin (ö.1481), Şah Birid Han (ö.1550) ve Seyyid Sultan (ö.1648) da Hz. Peygamber'in hayatını veya o dönemden bir olayı konu edinip müstakil manzum şiir kitapları kaleme almışlardır. İleriki sayfalarda bu yazarların kısaca hayatları, eserleri ve siyer yazıcılığı alanındaki katkılarından bahsedilecektir.

Ramai Pandit

Hiz. Muhammed hakkında ilk Bengalce şiirlerin 13.yüzyıl Hindu şairlerinden biri olarak tanınan Ramai Pandit tarafından yazıldığı genellikle kabul edilir. Her ne kadar Bengal literatüründe Hiz. Muhammed adının ve kelimesinin ilk ne zaman kullanıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, ilk defa Ramai Pandit tarafından yazılan şiirlerde görüldüğü belirtilir.⁵¹ Ramai Pandit'in doğum ve ölüm tarihleri bilinmemekte, ancak onun uzun ömürlü ve 13. yüzyılın sonlarına kadar yaşadığı ileri sürülür. '*Rusma*' adlı kitabında Hz. Peygamber ismi şöyle kullanılmıştır:

Hiz. Muhammed Brammadır

Vişnu ise peygamberdir

Âdem ise ilktir.

Ganeş gazidir

Kartik kadıdır

Müniler ise fakirlerdir...

Bu şiirde kullanılan Brama, Vişnu, Ganeş, Kartik kelimeleri Hindu tanrı ve tanrıça isimleridir. Şair muhtemelen okurlara Müslümanlarca kullanılan Hiz. Muhammed, Hiz. Âdem, Gazi, Kadı ve Fakir (Derviş) gibi onların dindeki konumunu anlatmak için mukayeseli bir tarzda örnek vermeye ihtiyaç duymuştur.⁵²

⁴⁹ Miah, *Bangla Shahitye Rasul Charit*, IX.

⁵⁰ Miah, *Bangla Shahitye Rasul Charit*, V-VI.

⁵¹ Helal, *Bangla Vasay Muhammod sm Chorito*, 7.

⁵² Miah, *Bangla Shahitye Rasul Charit*, V.

Şah Muhammed Sagir

Bengal literatürünün orta dönem meşhur şairi Şah Muhammed Sagir (1339-1409) ilk defa Hz. Peygamber'in ruhuna hediye ettiği bir nât-ı şerif yazmıştır. Bengalli yazar Vekil Ahmed onun Bengal Sultanı Giyâseddin Azam Şah'ın (hük. 1389-1410) saray şairi olduğunu söylemektedir. Çünkü yazdığı şiirlerinde Sultan'ı öven beyitler vardır. Annesi ve babası hakkında övgü dolu şiirler yazmasına rağmen, onlar haklarında bilgi vermez.⁵³ Ancak, Şah unvanını kullanmasından dolayı ailesinin bir derviş ailesi olabileceği belirtilmiştir.⁵⁴ Şah Muhammed Sagir'in *Yusuf Züleyha* isimli şiir kitabının ilk sayfalarında Hz. Peygamber'e armağan edilen nât-ı şerif yer almaktadır. Şair kitabında Hz. Yusuf ve Züleyha'nın hikayesini anlatmaya başlarken, önce Hz. Peygamber'i öven sevgi dolu bir şiir yazmıştır. Şiirinde Hz. Peygamber'in sıfatlarından, bütün kâinat yaratılmadan önce ilk olarak onun nurunun yaratılmış olduğunu, Allah'ın kendisine âşık olduğu için alemleri yarattığını, kendisini Habib edinmesinden, onun ayak izinden, yedi cennetin kurtuluşundan ve gelip geçmiş 124 bin peygamber arasından onun en üstün olarak *seyyidül murselin* olmasından bahsetmektedir.⁵⁵ Yakın dönem Bengal şairlerinden Abdülkadir (1906-1984) Şah Muhammed Sagir'in şiirlerini sadeleştirerek Bengalce edebiyatına kazandırmıştır. Hz. Peygamber'in yaratılışın ilki olduğunu söyleyerek şair şöyle yazmıştır:

Tanrı ilk önce kendisini yansıtmıştır
Bakışını uzatarak üç dünyayı yaratmıştır
Alemlerin ruhundan asıl ruhu Muhammed ismi
İlk önce onun adı tezahür bulmuştur.
Üç dünyada yaratılan bütün canlılar
Muhammed ismi uğruna yaratılmıştır...⁵⁶

Alaol

Orta dönem Bengal edebiyatının en büyük şairi olarak kabul edilen Alaol (1607-1680) da, Hz. Peygamber'in hayatını konu edinen müstakil bir kitap yazmamışsa da, Bengal literatürüne önemli damga vuran *Padmabati*, *Tuhfe*, *Sikandarnama* isimli şiir kitaplarında onu en üstün edebi satırlarla methetmiştir.⁵⁷ Bengalce'nin yanı sıra iyi derecede Sanskritçe, Arapça ve Farsça bilen Alaol, *Padmabati* şiirinde Hz. Peygamber'in doğumu, Allah'ın hiçbir şey yokken onu nurundan yaratması ve kainattaki bütün varlığın bundan sonra bu nurdan vücut bulması gibi hususları zikretmektedir. Şair Hz. Peygamber'in işareti ile kamerin yarılması, geyiğin sözünü tutarak ormandan dönmesi, vücudunun

⁵³ Wakil Ahmed, "Shah Muhammad Sagir", *Banglapedia: National Encyclopedia of Bangladesh* (Erişim 5 Nisan 2022).

⁵⁴ Abdul Karim, *Social History of Muslims in Bengal*, 76.

⁵⁵ Miah, *Bangla Shahitye Rasul Charit*, 95.

⁵⁶ Miah, *Bangla Shahitye Rasul Charit*, 96.

⁵⁷ Wakil Ahmed, "Alaol", *Banglapedia: National Encyclopedia of Bangladesh* (Erişim 5 Nisan 2022).

gölgesinin olmaması ve sineğin bile üzerinde oturmamasından bahsetmektedir. Şairin şiirlerinde en fazla vurguladığı konu Hz. Peygamber'in günahkârlar için şefaata etmesidir.⁵⁸

Azerbaycanlı Türk şairi Nizâmî Gencevî'nin (ö.1209) eski Sasani hükümdarı Behram'ın hayatını konu edinen Farsça *Heft Peyker* (1198) kitabını tercüme ederek Alaol, *Sapta Peyker* adıyla Bengalce bir şiir kitabı daha yazmıştır. Uyarladığı bu kitapta Hz. Peygamber hakkında yukarıda zikredilen hikaye tarzındaki benzer sıfatları zikretmektedir. Aynı zamanda *Tuhfe ve Sikandarnâme* kitaplarının nât bölümlerinde de Hz. Peygamber'i metheden şiirler yazmıştır. Bir şiirinde Alaol, Hz. Peygamber'i bir elinde kılıç diğer elinde de merhamet dolu olduğunu zikreder. Yine o, Gencevî'den uyarladığı *Sikandarnâme* kitabında Hz. Peygamber'in miracını şiir olarak tercüme etmiş, onun miraçtan getirdiği mesajları anlatmaya çalışmıştır. Nizami'den çeviri yaparken, bazı beyitlerde şair kendi şiirlerini de eklemiştir.

Tanrının bağışından Hz. Peygamberin gönlü zengin oldu

Bak bir yetim inanılmaz bir mülke sahibi oldu....

Alaol, Hz. Peygamber'in miraç gecesinde iki dünyanın bütün bilgilerini müşahede ettiğini ve Allah'ın kendisine kemâlatı bağışladığını zikreder. Şair, bir yetim olan Hz. Muhammed'in Allah'ın bağışlaması ve inayetinden dolayı kocaman bir mülke sahip olduğunu vurgular.⁵⁹

Şair Zeyneddin

Hız. Peygamber'in hayatını ve mücadelesini konu edinen ve Şair Zeyneddin'e (ö.1481) ait olan *Resul Vijaya (Feth-i Resül)* isimli manzum kitap, Bengalce ilk siyer kitabı olarak kabul edilir.⁶⁰ Şairin soyunun ilk Raşid halife Hz. Ebu Bekir'e kadar dayandığı iddia edilir ve babasının ismi Muinuddin olarak verilir. Şah Muhammed Han'ın müridi olup, sufi kimlikli bir şairdir.⁶¹ Eseri 1914 yılında araştırmacı Abdülkerim Sahitta Bişarad (1871-1953) tarafından ilk defa el yazma olarak keşfedilmiş ve neşredilerek Bengalce literatürüne kazandırılmıştır. 1964 yılında da filolog Ahmed Şerif (1921-1999) tekrar bu kitabın editörlüğünü yaparak yayımlamıştır.⁶²

Feth-i Resul kitabının konusu, Hz. Peygamber'in Irak Kralı Jaikum'la mücadelesi ve ardından ona karşı kazandığı zafer hakkındadır. Hz. Peygamber'in mücadelesi tarihi gerçeklikten uzak hayali bir olayla sunulmuştur. Uzun zaman sonrasında keşfedilen eserin ilk sekiz sayfası eksiktir. Ancak muhtevası bakımından Hz. Peygamber'in gazvelerini konu alan megâzi tarzı bir eser olduğu anlaşılmaktadır. Üzerinde araştırma yapanların da, eserin 1447 yılında yazılmış olabileceği belirtilmiştir.⁶³

⁵⁸ Miah, *Bangla Shahitye Rasul Charit*, 102-105; Alaol, *Padmabati*, ed. Syed Ali İhsan, (Dhaka: Ahmed Publishing House, 2013), 60.

⁵⁹ Miah, *Bangla Shahitye Rasul Charit*, 75.

⁶⁰ Rahman, "Contribution of Bengali Scholars to Sir'ah Literature", 2.

⁶¹ Wakil Ahmed, "Jainuddin", *Banglapedia: National Encyclopedia of Bangladesh* (Erişim 22 Nisan 2022).

⁶² Helal, *Bangla Vasay Muhammod sm Chorito*, 17.

⁶³ Helal, *Bangla Vasay Muhammod sm Chorito*, 17.

Şair Zeyneddin, Gauda Sultanı Şemseddin İlyas Şah'ın (hük. 1474-1481) saray şairi olarak görev yapmıştır.⁶⁴ İlyas Şah şairleri himaye eden ve edebiyatı seven biri idi. Onun emri doğrultusunda Bengalli Hindu şair Maladhar Basu *Srikrişna Vijaya* kitabını yazmıştır. *Srikrişna*, bir Hindu tanrısı olup, onun kahramanlık hikayeleri Hindular arasında efsane olmuştur. Orta dönem Bengal edebiyatında Hz. Peygamber'in hayatını işleyen şairlerin bu kitapta kullanılan üslubu sık sık takip ettikleri görülmektedir.⁶⁵ İlyas Şah'ın himayesinde şairin böyle bir eser yazması, padişahın *Srikrişna'nın* hayatının yazılması için verdiği emirden daha büyük bir teşvik olmalıdır.⁶⁶

Şair Zeyneddin, *Fethi Resul* kitabını Farsça yazılan bir kitabı takip ederek yazmıştır. Konu edindiği kral *Jaikum* tarihte yaşayan bir Ermeni Kralı idi. Ancak onun Hz. Peygamber ile savaşta savaştığı İslam kaynaklarında geçmemektedir.⁶⁷ Şair bu savaşı anlatırken Hz. Peygamber ve sahabelerin şanı ve değerini yükseltmeye çalışmıştır.⁶⁸ Kitabına konu edindiği hikaye doğru olmasa bile, sonraki dönemlerde yazılan siyer kitaplarına öncülük edecek nitelikte bulunması ve Bengal siyer literatürünün ilk siyer eseri özelliği taşıyor olması bakımından önemlidir. Orta dönemin en fazla ismi zikredilen şairler arasında yer alan Zeyneddin'i takip ederek Bengalce'de birçok siyer kitabı yazılmıştır. O, Bengalce'deki siyer yazıcılığının başlaması hususunda önemli bir çığır açmıştır. Çünkü Bengalce'de kitap yazmanın zor olduğu bir dönemde böyle bir işe girişmek hem cesaret hem de büyük bir feraset gerektirmekteydi. Şair bu cesaret ve ferasete lâyık olan biri olarak ismini tarihe yazdırmayı başarmıştır. Şair hakkında başka önemli bir husus ise şiirlerinde gösterdiği peygamber sevgisi ve bu sevgiyi güzel bir ifade ile edebi bir sanata dönüştürmesidir.⁶⁹ Bengalli yazar Bhuiya, Şair Zeyneddin'i Bengal literatürünün Hindu tanrı ve tanrıçaların hikayeleriyle dolu olduğu bir dönemde Arapça ve Farsça dillerden süzerek Sanskritçe alfabesi ile Müslüman literatürünün yönünü çizen şairlerden biri olduğunu zikreder.⁷⁰

Şah Birid Han

Şah Birid Han tahmini olarak 1440-1550 yılları arasında yaşamış orta dönemin önemli bir şairidir. Onun en meşhur kitabı, *Feth-i Resul* adlı eserdir. Ayrıca, onun *Biddaya Sundor*, *Hanife ve Kayra Feri* isimli şiir kitapları da meşhurdur. Şah Birid, Şair Zeyneddin'in konu edindiği gibi *Jaikum* kralı ile Hz. Peygamber'in savaşı ve Müslümanların galip gelmesi hakkında kurguladığı hikâye ile

⁶⁴ Bazıları bu padişahın Yusuf Şah (hük. 1474-1481) olduğunu da söylemektedir. Hasan Abdul Kayyum, "Bangla Sahitte Priyonabi Muhammed Sa" [Bengal Literatüründe Sevgili Peygamber Hz. Muhammed SAV], *Onupam Adorsho* (Üsvetel Hasene), ed. Hasan Abdul Kayyum, (Dhaka. IFB, 1992), 387

⁶⁵ Miah, *Bangla Shahitye Rasul Charit*, 8.

⁶⁶ A. K. M. Adamuddin, "Moddhojugiyo Bangla Sahithey Rasul Prosongo", [Orta Dönem Bengalce Literatürde Hz. Peygamber], *Sirath-e- Rahmatullahil Alamin*, ed. Muhammad Zaynul Abedin ve Muftee Muhammad Saydur Rahman, (Noakhali: Ideal Library, 2000), 297.

⁶⁷ Miah, *Bangla Shahitye Rasul Charit*, 47.

⁶⁸ Helal, *Bangla Vasay Muhammod sm Chorito*, 18-20.

⁶⁹ M. A. Sabur, "Bangla Sahitte Rasul Charit" [Bengal Literatüründe Peygamber Hayatı], *Dainik Sangram* [Gazetesi, Dhaka] (10 Ağustos 2018), 1.

⁷⁰ Bhuiya, *Putisahitey Mahanabi*, 10.

ilgili şiir yazmıştır. Bu kısa bir puthi⁷¹ tarzında olup, sadece 12 sayfadan oluşmaktadır.⁷² Zeyneddin'in kitabı ile konu itibariyle aynı olmasına rağmen Şah Birid Han'ın kitabının edebî değeri daha üstündür ve kullandığı dil daha seçkindir. Çünkü şairin kullandığı dil Zeyneddin'in kullanmış olduğu dil ve üslubundan daha evvel ve eski olduğu anlaşılmaktadır.⁷³ Fakat, Bengal dil bilimci Dr. Enamul Hak bu iki eserin aynı nitelikte olduğunu savunur ve aralarında konu ve amaç itibari ile herhangi bir farkın bulunmadığını belirtir.⁷⁴

Seyyid Sultan

Orta dönem Bengal edebiyatında siyer yazıcılığını ilk defa sistematik bir üslupla kaleme alan Bengalli müellif, Seyyid Sultan'dır. 1550-1648 yılları arasında yaşayan Seyyid Sultan'ın *Nabibanşa* kitabı, siyer ile ilgili tüm konuları içeren bir eserdir. Hz. Peygamber'in hayatının tamamını konu edinen bir siyer çalışması niteliğindedir. Ayrıca, önceki peygamberler ile önemli sahabelerin hayatları hakkında da bilgiler vardır. Seyyid Sultan, Arap yazarı Sa'lebi'nin Arapça'da yazdığı *Kisâsü'l-enbiyâ* kitabından ilham alarak uyarladığı ve peygamberlerin soyu anlamına gelen *Nabibanşa* kitabını 1584-1586 yılları arasında yazmıştır.⁷⁵ Belki o, ilk kez Hz. Peygamber'in soyunu genişçe ele almış ve manzum bir şekilde onun hayatını anlatmıştır. Ancak anlatımında tarihi kaynakların yanında şair olarak tahayyül ettiği bazı unsurları da eserine katmıştır. Bengalli yazar Miah, şairin bu tahayyülünü Hz. Peygamber'i yüceltmek için yaptığını söylemektedir.⁷⁶

Şair Seyyid Sultan'ın kitabı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hz. Adem'den Hz. İsa'ya kadar gelen peygamber hikayelerini ve ikinci bölümde de Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili şiirleri içermektedir. İkinci bölüm nübüvvet öncesi faslı, miraç faslı ve vefat faslı olmak üzere üç alt başlıktan oluşmaktadır. Dakka Üniversitesi dil profesörü Dr. Ahmet Şerif onun bu yazma eserini inceleyip açıklamalı dipnotlarla birlikte neşrederek Bengal literatürüne kazandırmıştır.⁷⁷ Bu kitapta daha önceki yazarların da belirttiği gibi Seyyid Sultan'ın yazdığı *Jaikum Razar Lorai* isimli bir şiiri daha bulunmaktadır. Bu şiir Hz. Peygamber ve Hz. Ali ile Irak'ın *Jaikum* kralı ile yaptığı savaşı konu edinmektedir. Ahmed Şerif bunu *Nabibanşa* kitabında *Resul Çarit* bölümünün bir parçası olduğunu savunurken, bazıları şairin bağımsız bir telifi olduğunu ifade etmektedirler.⁷⁸ Miah'ya göre, *Jaikum*

⁷¹ *Puthi* Bengalce literatüre has el yazma eserlerdir. *Puthi* literatürü orta dönemde gelişmiş olup en fazla Müslüman şairler katkı sağlamıştır. Okuma yazma bilmeyen halk arasında bu tür edebiyat eserleri şöhret bulmuştur. Mensur çalışmaların başladığı 19. Yüzyıla ve hatta 20. Yüzyılda bile Bengal bölgesinin bazı kesimlerinde *puthi* okuma geleneği devam etmiştir. Puthi okuma meclisleri düzenlenir ve halk arasında bunlar bir eğlence kaynağı olarak bilinirdi. Bkz. Wakil Ahmed, "Puthi Literature", *Banglapedia: National Encyclopedia of Bangladesh* (Erişim 1 Mart 2022).

⁷² Helal, *Bangla Vasay Muhammod sm Chorito*, 20-22.

⁷³ Kayyum, *Bangla Sahitte Priyonabi Muhammed*, 388.

⁷⁴ Sabur, *Bangla Sahitte Rasul Charit*, 1.

⁷⁵ Sabur, *Bangla Sahitte Rasul Charit*, 1.

⁷⁶ Miah, *Bangla Shahitye Rasul Charit*, 21.

⁷⁷ Miah, *Bangla Shahitye Rasul Charit*, 21.

⁷⁸ Helal, *Bangla Vasay Muhammod sm Chorito*, 53.

Rajar Lorai şiiri Seyyid Sultan'ın Hz. Peygamber ile ilgili kurgusal bir telifidir. Bu hikaye, *Nabibanşa* dışında da çok yaygın olduğu için ayrı bir kitap haline gelmesi imkânsız bir şey değildir.⁷⁹

Manzum şiirleriyle Hz. Peygamber'i anlatmaya çalışan Seyyid Sultan, Hz. Peygamber'in hayatı bölümünde alemlerin yaratılışı ve ardından cennette Nur-i Muhammed'in yaratılışından bahsederek devam etmiştir. Miah'ya göre, Seyyid Sultan bazı şiirlerinde Hindu ve Budist inançlardan etkilenmiştir. Aynı şekilde geyik hikayesi ve benzeri örneklerinde de Hindu kültürü ve tanrılarına benzetme çabası görülmektedir. Bazen de mübalağalı anlatım vardır. Örneğin, Hz. Ömer'in İslam'a girmesi ve babasına İslam'ı kabul etmezse onu öldürmekle tehdit etmesi, Ebu Talip ölüm döşeğindeyken cehennem kendisini yakmasın diye Hz. Peygamber'in dili ile amcasının vücudunu yalaması, Uhud savaşında Hz. Peygamberin dişinin kırılması ve sebep olarak onun bir tuğladan intikam alması gibi bazı hikayeleri mübalağalı bir tarzda anlatmıştır. Araştırmacılar, şairin bu tür hikayeleri anlatmasını onun başka kültürden etkilendiğini veya hayal gücünü gayet iyi kullandığını öne sürmüşlerdir.⁸⁰

Bengal tarihi üzerine yaptığı araştırmalarla tanınan Amerikalı tarihçi Eaton, Seyyid Sultan'ı Hz. Peygamber'in hayatını yazan meşhur siyer müellifi İbni İshak (ö768) ile mukayese eder. Her ikisi de eserlerini âlemin yaratılışı ile başlatmışlar ve Hz. Muhammed'in hayatını sonuna kadar keleme almışlardır. Her ikisi de eserlerini iki ana bölüme ayırmışlardır. İlk bölümü âlemin yaratılışı ve ilk peygamberler, ikinci bölümü de Hz. Muhammed'in hayatına hasredilmiştir. Eaton'a göre, Seyyid Sultan Bengal kültüründe var olan İslam öncesi Hindu ve Budist kavramları ve anlayışları kullanarak içinde yaşadığı Müslüman ve Hindu toplumuna Hz. Peygamber'in hayatını anlatmaya çalışmıştır. Mesela, Hz. Adem ve onun yaratıcısı olan Allah kelimeleri yerine Sanskritçe isimler olan sırasıyla peygamber ve tanrı anlamlarındaki Prabhu ve Niranjan kelimelerini kullanarak onlarla özdeşleştirmiştir. Yine aynı şekilde İslam'daki nebi veya Allah tarafından gönderilen elçi kavramını bir Hint kavramı olan "avatar" ile özdeşleştirmiştir. O, *Nabibanşa*'dan şu alıntıyı yapar: "Tereyağının sütte gizlendiği gibi, Prahbu da evrende onunla birliktedir. O (Prahbu), avatari olarak kendini Hz. Muhammed şeklinde sunmuştur". Seyyid Sultan'ın eserini yazarken İslam dininin temel prensiplerine ve kabullerine bağlı kaldığını belirten Eaton, konuyu halkın daha iyi anlayabilmesi için onun Bengal'in eski sosyo-kültürel ve dini kavramlarını ve toplumsal tasavvurlarını kullandığını vurgular.⁸¹

Helal, Seyyid Sultan'ın Bengalce'ye önem vermesi ve siyer hakkında önemli bir eser yazması sebebiyle onu takdir eden bir siyer araştırmacısıdır. O, bu kitabın içeriklerine hayran kalıp şu sözleri dile getirmiştir:

"Pîr (Tarikat şeyhi) Mir Seyyid Sultan (1550-1648) zengin içeriklerle dolu bu eserin müellifidir. Şimdiye kadar Bengal dilinde böyle uzun bir şiir kitabı yazılmamıştır. Bengal dilinde İslam, Peygamber, din ile ilgili yazı yazmak yasak ve günah işi olarak görüldüğü günlerde bir şair

⁷⁹ Miah, *Bangla Shahitye Rasul Charit*, 24.

⁸⁰ Miah, *Bangla Shahitye Rasul Charit*, 21.

⁸¹ Eaton, *The Rise of Islam*, 286-290.

tarafından böyle bir kocaman eser ele almak bizi hayli hayran bırakıyor. Şairin boşuna değil mutlaka belli bir amacı vardır. Bu da Hz. Peygamber'in hayatını Müslümanlara ulaştırmaktır. Bunu yaparken şair nice engelleri de aşmak zorunda kalmıştı. Seyyid Sultan aşağıdaki beyitlerde bunu açık bir şekilde ifade etmektedir.”

*Bu kitabından bahsetmek istediğimde
Açık olarak herkesin dediklerini dinlemedim
Leşker, Pargal Han'ın emrine uymuştum
Kabindra Varat, Kotha kitabını yazmıştı
Hindu Müslüman herkes hanelerinde okuyorlar
Yüzlerce kitap yazma çağı gelmişti
Ama ana dilinde kimse bunları yazmadı
Çok üzülerken bu karara vardım
Peygamber'i çok çok anlatacağım...
Kısmetten dolayı Bengal mülkünde Bengalliler vardır
Bengalliler Arapça anlamazlar ki,
Dolayısıyla Arapçada yazılan dini kitapları hiç anlamazlar...”⁸²*

Bengal edebiyatının orta döneminde Seyyid Sultan ve daha sonra da Abdul Hâkim gibi şairlerin çok yoğun bir çabası neticesinde Bengalce'de siyer dahil diğer dini kitap çalışmaları hız kazanmıştır. Seyyid Sultan sadece kendisinin çalışması ile yetinmeyip talebelerini de siyer ve dini kitap yazmaları için teşvikte bulunmuş ve onlara gereken öncülüğü yapmıştır. Öğrencisi Muhammed Han (ö.1650) onun tavsiyesi üzerinde *Maktel Hüseyin* ve birlikte yedi tane kitabı orta dönemin ilk yıllarında Bengal literatürüne kazandırmıştır.⁸³ Aslında Seyyid Sultan siyer konularını bir zincir gibi sırayla Bengal halkına anlatmak istemiştir. Ancak, Hz. Peygamber'in vefatına kadar olan siyer konularını yazabilmiştir. Onun ardından gelen öğrencileri bu silsileyi devam ettirmişlerdir.⁸⁴ Bhuiya, Seyyid Sultan'ı yıllardır Müslümanların Hindu tanrıların hikayelerini konu edinen şiirleri dinleme silsilesini kırıp İslamî usule göre şiirler yazma geleneğini başlatan yazarlarından biri olarak değerlendirir.⁸⁵

Yukarıda zikredilen şairler dışında çok sayıda Bengalli yazar siyer yazıcılığının ilk dönemlerinde Hz. Peygamber'in hayatını ve vasıflarını konu alan manzum şiirlerle anlatmaya çalışmışlardır. Bunlar arasında Şeyh Paran'ın (ö.1615) *Nurname ve Nasihatname* kitapları, Muhammed Han'ın (ö.1650) *Maktel Hüseyin* kitabı, Devlet Kadı'nın (ö.1638) *Sıfat-ı Muhammed* kitabı, Abdulhekim'in (ö.1690) *Nurname* adlı eseri, Şeyh Chand'ın (Chand) (ö.1725) *Resul Vijaya* adlı

⁸² Helal, *Bangla Vasay Muhammod sm Chorito*, 31-32.

⁸³ Helal, *Bangla Vasay Muhammod sm Chorito*, 64.

⁸⁴ Adamuddin, *Moddhojugiyo Bangla Sahithey Rasul Prosongo*, 298.

⁸⁵ Bhuiya, *Putisahithey Mahanabi*, 13.

eseri ve Heyat Mahmud'un (ö.1760) *Enbiya Bani* adlı eseri en tanınanlarıdır. Bu gibi eserler de, Hz. Peygamber'i Bengal toplumuna anlatmakta önemli katkılar yapmıştır.

Sonuç

Bengal toplumunda siyer yazıcılığı, her ne kadar geç başlasa da İslam kültürünün önemli bir parçası olması ve Hz. Peygamber'i halkın tanınması ve onu tasvir etmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Siyer alanındaki ilmi faaliyetlerin tarihen geç dönemde başlamış olması, siyer çalışması yapılmadığı anlamına gelmemektedir. Bengalce siyer çalışmaları ilk olarak manzum eserler şeklinde başlamıştır. Daha sonra farklı mensur eserlerin içerisinde Hz. Peygamber'in hayatını ve vasıflarını konu alan şiirlere ve övgülere yer verilmiştir. Müstakil olarak Bengalce mensur siyer eserleri ise, daha ziyade son yüzyıllarda yazılmıştır. Genelde şifahi olarak devam eden manzum siyer çalışmaları, yazılı olarak daha geç bir dönemde kaleme alınmıştır. İlk zamanlar Bengalliler şifahi şekilde yani sözlü olarak Hz. Peygamber'in hayatını ele almışlar, fakat 14. yüzyıldan sonra yazılı çalışmalara devam edilmiştir. Bengal bölgesine gelen tebliğciler vasıtasıyla Bengalliler İslam dinini öğrenmişler ve buradaki Müslümanlar kendilerinin konuştukları dil olan Bengalce ile tebliğ görevini devam ettirmişlerdir. Siyer anlatımı da en etkili vasıta olarak kullanılmıştır. Bu şifahi anlatım geleneğinin güçlü olması sebebi ile Bengalce yazılı literatüre ve yazılı siyer çalışmalarına ilk dönemlerde geçilememiştir. Orta dönemde her ne kadar yazılı edebiyata geçiş yapıldıysa da, Arapça, Farsça ve Urduca dönemseller olarak hem resmî kurumlardaki kullanımı hem de dini mekteplerde tercih edilen eğitim dili olarak kullanıldığı için Bengalce'de yeterince siyer çalışmaları yapılmamıştır. Hz. Peygamber'i konu alan ve onu öven şiirlerde eski Hindu ve Budist kavramlardan istifade edilmiş ve onlara yeni anlamlar yüklenerek Hz. Peygamber tanıtılmaya çalışılmıştır. Sonraki dönemlerde yazılan eserlerde İslamî kavramlar kullanılması tercih edilmiştir. Bengalce siyer yazıcılığı Bengallilerin Hz. Peygamber sevgisini ve tasavvurunu sergilemekte önemli görevler üstlenmiştir.

Kaynakça

- Abdul Karim. *Social History of Muslims in Bengal (Down to A.D.1538)*. Dacca: The Asiatic Society of Pakistan Publication, 1959.
- Adamuddin, A. K. M.. "Moddhojugiyo Bangla Sahithey Rasul Prosongo", [Orta Dönem Bengalce Literatürde Hz. Peygamber]. *Sirath-e- Rahmatullahil Alamin*, ed. Muhammad Zaynul Abedin - Muftee Muhammad Saydur Rahman. Noakhali: Ideal Library, 2000.
- Ahmed, Wakil. "Alaol". *Banglapedia: National Encyclopedia of Bangladesh*, ed. Sirajul Islam - Sajahan Miah. Erişim 5 Nisan 2020. <https://en.banglapedia.org/index.php/Alaol>.
- Ahmed, Wakil. "Shah Muhammad Sagir". *Banglapedia: National Encyclopedia of Bangladesh*, ed. Sirajul Islam-Sajahan Miah. Erişim 5 Nisan 202. https://en.banglapedia.org/index.php/Shah_Muhammad_Sagir.

- Ahmed, Wakil. "Puthi Literature". *Banglapedia: National Encyclopedia of Bangladesh*, ed. Sirajul Islam- Sajahan Miah. Erişim 1 Mart 2022 https://en.banglapedia.org/index.php/Puthi_Literature.
- Ahmed, Wakil. "Jainuddin". *Banglapedia: National Encyclopedia of Bangladesh*, ed. Sirajul Islam- Sajahan Miah. Erişim 5 Nisan 2022 <https://en.banglapedia.org/index.php/Jainuddin>.
- Alaol. *Padmabati*. ed. Syed Ali İhsan. Dhaka: Ahmed Publishing House, 2013.
- Arnold, Thomas Walker. *The Preaching of Islam*. London: Constable & Company, 2nd edition, 1913,
- Basu, Raj Sekhar. "Caste System". *Banglapedia: National Encyclopedia of Bangladesh*, ed. Sirajul Islam- Sajahan Miah. Erişim 30 Kasım 2021. https://en.banglapedia.org/index.php/Caste_System.
- Bhuiya, M A Quassem. *Putisahitey Mahanabi SM [Bengalce El Yazma Eseri Literatüründe Hz. Peygamber s.a.s.]*. Dhaka: Tauhid Prakashani, 1992.
- Chowdhury, Abdul Momin. "Bangalah", *Banglapedia: National Encyclopedia of Bangladesh*, ed. Sirajul Islam- Sajahan Miah. Erişim 24 Şubat 2022. <https://en.banglapedia.org/index.php?title=Bangalah>.
- Eaton, Richard M.. *The Rise of Islam and the Bengal Frontier, 1204-1760*. Los Angeles: University of California Press, 1993.
- Elliot, Henry Miers - John Dowson (çev. ve ed.). *The History of India as Told by Its Own Historians*. Allahabad: Kitab Mahal, 1964.
- Helal, Nasir. *Bangla Vasay Muhammod sm Chorito [Bengalcede Hz. Muhammed'in Hayatı]*. Dhaka: Suhrid Prokashon, 2013.
- Huq, Mohammad Daniul - Aminur Rahman. "Bangla Literature". *Banglapedia: National Encyclopedia of Bangladesh*, ed. Sirajul Islam- Sajahan Miah. Erişim 3 Nisan 2022. https://en.banglapedia.org/index.php?title=Bangla_Literature.
- Huq, Mohammad Daniul - Pabitra Sarkar. "Bangla Language". *Banglapedia: National Encyclopedia of Bangladesh*, ed. Sirajul Islam- Sajahan Miah. Erişim 22 Nisan 2022. https://en.banglapedia.org/index.php/Bangla_Language.
- Husain, Syed Sajjad. "Bengalce". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/439-442. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Husain, Syed Sajjad. "Bengladeş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/442-447. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Islam, Azhar "Charyapada". *Banglapedia: National Encyclopedia of Bangladesh*, ed. Sirajul Islam - Sajahan Miah. Erişim 3 Nisan 2022. <https://en.banglapedia.org/index.php?title=Charyapada>.
- İbn Battuta, Ebu Abdullah Muhammed et-Tâncî. *İbn Battuta Seyahatnamesi*, çev. A. Sait Aykut. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 7. Baskı, 2017.

- Kayyum, Hasan Abdul. “Bangla Sahitte Priyonabi Muhammed Sa” [Bengal literatüründe Sevgili Peygamber Hz. Muhammed SAV], *Onupam Adorsho (Üsvetul Hasene)*, ed. Hasan Abdul Kayyum. Dhaka: IFB, 1992.
- Khan, Abbas Ali. *Banglar Musalmander İtihas [Bengal Müslümanlarının Tarihi]*. Dhaka: Bangladesh Islamic Centre, 2011.
- Khan, Muhammed Mojlum. *The Muslim Heritage of Bengal*. Leicestershire: Kube Publishing, 2013.
- Konukçu, Enver. “Bengal Sultanlığı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/437-439. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Majumdar, Ramesh Chandra. *History of Ancient Bengal*. Calcutta: G. Bharadwaj, 1971.
- Mannan, Muhammad Abdul. *Amader Jatisottar Bikashdhara [Kimliğimizin Safhaları Üzerinde]*. Dhaka: Kamiub Prokashon, 3. Baskı, 2006.
- Miah, Muhammad Majiruddin. *Bangla Shahitye Rasul Charit [Bengalce Literatürde Hz. Peygamber’in Hayatı]*. Dhaka: Bangla Academy, 1993.
- Özcan, Azmi. “Bengal”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/436-437. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Rahman, M. Masudur. “Contribution of Bengali Scholars to Sir’ah Literature”, *International Journal of Islamic Thoughts*, 2 (Dhaka, 2013), 5-14.
- Sabur, M.A.. “Bangla Sahitte Rasulçarit”, [Bengal Literatüründe Peygamber Hayatı]”, *Dainik Sangram [Gazetesi, Dhaka]*, Erişim 10 Ağustos 2018. <https://dailysangram.com/>.
- Sen, Dinesh Chandra. *Pracin Bangla Sahithey Muslumander Oboban [Klasik Bengalce Literatürde Müslümanların Katkısı]*. Dhaka: Porua, 1940.
- Siddique, Yousuf. “The Diffusion of Islam in Bengal and the Articulation of a New Order”. *Journal of the Research Society of Pakistan*. 45/2, (2008), 1-55.
- Süleyman et-Tacir. *Doğunun Kalbine Seyahat: Çin ve Hint Ülkeleri Hatıraları ve İlaveleri*. çev. Ramazan Şeşen. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2012.
- “The most spoken languages 2022” *Statistics and Data*. Erişim 24 Şubat 2022. <https://statisticsanddata.org/data/the-most-spoken-languages-2022/>